

ΦΑΚΕΛΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟ **ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ 1:**

«Το δικαίωμα ψήφου των γυναικών και η παρουσία τους στην πολιτική ζωή άλλοτε και σήμερα»

Ευρώπη, ΗΠΑ, αρχές 20ού αιώνα

Κείμενο 1

«Οι Αγγλίδες
σουφραζέτες»
της Δήμητρας
Σαμίου

[δημοσιεύτηκε στο ένθετο
Ιστορικά της Ελευθεροτυπίας,
6.3.2003, σ. 20-26]

Ένας όρος γεννιέται

Η λέξη «σουφραζέτα» (αγγλικά *suffragette*) είναι από εκείνες που κατάφεραν να μείνουν στην ιστορία, θυμίζοντάς μας ότι οι Αγγλίδες αγωνίστηκαν σθεναρά για την κατοχύρωση της δικής τους ισοπολιτείας. «Σουφραζέτα», είναι μια λέξη που κατάφερε να περάσει τόσο στο λόγο πολιτικών και διανοουμένων όσο και σ' εκείνο ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων στην Αγγλία, για να μείνει ανεξίτηλα γραμμένη στη συλλογική μνήμη διεθνώς μέχρι σήμερα, ενώ όλα τ' άλλα έχουν πια ξεχαστεί. Η λέξη δεν βρήκε ποτέ την αντίστοιχή της στα ελληνικά, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, όπου απλώς μεταγράφεται. Ακριβώς γιατί δεν χρειάστηκε να εκφραστεί, παρά μόνο περιθωριακά, το αντίστοιχο του αγγλικού όρου. Το κίνημα των σουφραζετών υπήρξε ένα κίνημα που αναπτύχθηκε και έδρασε σχεδόν αποκλειστικά στη Μ. Βρετανία.

Η λέξη «*suffragette*» δεν δημιουργήθηκε όμως για να ονοματίσει αφηρημένα τις οπαδούς της γυναικείας ψήφου, αφού σε όλον τον 19ο αιώνα έχει καθιερωθεί και χρησιμοποιείται ο όρος «*suffragist*», ο οποίος υποδηλώνει ταυτόχρονα τις (όπως και τους) υπέρμαχους κάθε δικαιώματος ψήφου. Ο όρος σουφραζέτα δημιουργήθηκε για να εκφράσει μια καινούργια μορφή αγωνιζόμενης για τα δίκαιά της γυναίκας, πολιτικό υποκείμενο μιας αμιγούς γυναικείας-φεμινιστικής κινητοποίησης. Κύριο χαρακτηριστικό της ήταν η άμεση και με μαχητικό τρόπο διεκδίκηση του δικαιώματος της ψήφου από το τμήμα εκείνο του φεμινιστικού κινήματος που θεωρούσε τα πολιτικά δικαιώματα ακρογωνιαίο λίθο της ισότητας. Η λέξη υπήρξε δημοσιογραφικό δημιούργημα της εφημερίδας *Daily Mail* τον Ιανουάριο του 1906, την οποία επαναχρησιμοποίησε σε πρωτοσέλιδό της η εφημερίδα *Daily Mirror* δύο μήνες αργότερα. Οι δυναμικές φεμινίστριες υπέρμαχοι της ψήφου την οικειοποιήθηκαν αμέσως, προάγοντάς την σε φραστικό σύμβολό τους. Οι σουφραζέτες χαρακτηρίζονται από το ότι εισήγαγαν στον αγώνα τους τις πρακτικές της «πολιτικής ανυπακοής», της «βίαιης αντίστασης», καθώς και της «επίθεσης» στο κράτος, που εξακολουθούσε να τις αγνοεί ως ολοκληρωμένους πολίτες.

Η προ-ιστορία ενός καινούργιου τρόπου γυναικείας διεκδίκησης

Η Αγγλία ήταν από τις πρώτες χώρες στον κόσμο, στις οποίες οργανώθηκε από νωρίς τον 19ο αιώνα ένα μαζικό κίνημα για την παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με το ότι υπήρξε από τις πρώτες χώρες που μπήκαν στην τροχιά της εκβιομηχάνισης, με τις γυναίκες να πρωτοστατούν στο εργατικό δυναμικό. Εξάλλου, μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο, δημιουργούνται ολοένα και περισσότερο οι προϋποθέσεις για την είσοδο των γυναικών σε καινούργια επαγγέλματα, όπως αυτό της νοσοκόμας

και της γιατρού. Οι Αγγλίδες, κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, έχουν ήδη κερδίσει ορισμένα στοιχειώδη κοινωνικά δικαιώματα και συμμετέχουν σε πολιτικά κινήματα και σε τοπικά συμβούλια (π.χ. μέριμνα για τα ορφανά, τους απόρους και τις εργαζόμενες, συμβούλια για τη δημόσια εκπαίδευση). Ιδεολογικά και πολιτικά ρεύματα της εποχής, όπως ομάδες Προτεσταντών και Σοσιαλιστών, καθώς και το κίνημα του Ωφελμισμού, όχι μόνο δέχονται την παρουσία γυναικών, αλλά και υποστηρίζουν τη γυναικεία ισοπολιτεία.

Στο κοινοβουλευτικό επίπεδο, ήδη το 1866, 1.499 φεμινίστριες καταθέτουν με τη βοήθεια του πολιτικού και φιλοσόφου Τζων Στιούαρτ Μιλλ στη Βουλή των Κοινοτήτων ψήφισμα για την παραχώρηση δικαιώματος ψήφου στις Αγγλίδες, τουλάχιστον με τους ίδιους όρους που την κατείχαν οι άνδρες. Τον επόμενο χρόνο, ιδρύεται η «Εθνική Ένωση για τη Γυναικεία Ψήφο», ενώ το 1897 όλες οι οργανώσεις που είχαν ως στόχο τους την ισοπολιτεία συνασπίζονται στην «Εθνική Ένωση των Γυναικείων Συλλόγων για την Ψήφο». Όμως, παρά τις κινητοποιήσεις τους και παρά το ότι επί χρόνια ένας πυρήνας Άγγλων βουλευτών κατέθετε νομοσχέδια υπέρ της παραχώρησης πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες, καμία πρόοδος δεν είχε σημειωθεί μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα.

Σημαντική για το γυναικείο ζήτημα υπήρξε η συμβολή του κινήματος για την κατάργηση της νομοθεσίας «Περί μεταδοτικών νοσημάτων» (κατά κύριο λόγο σεξουαλικά μεταδιδόμενων), που ανατάρραξε την αγγλική κοινωνία για δεκαπέντε περίπου χρόνια συσπειρώνοντας γυναίκες όλων των κατηγοριών σε ένα μαζικό κίνημα, με ηγετική φυσιογνωμία εκείνη της Josephine Butler. Τόσο οι ίδιοι οι νόμοι όσο και η κινητοποίηση των γυναικών για την κατάργησή τους έφεραν σε πρώτη μαζική επαφή τις Αγγλίδες με τη βία των κατασταλτικών μηχανισμών, στην οποία αναγκάστηκαν ιδεολογικά και πρακτικά να αντιπαρατεθούν¹. Έχοντας στο ενεργητικό τους μια σημαντική νίκη, οι φεμινίστριες έστρεψαν στη συνέχεια τον αγώνα τους σε ζητήματα νομοθεσίας γύρω από την ισότητα στο γάμο και την επίσημη συμμετοχή τους στην Πολιτεία. Η απόσυρση της «Περί μεταδοτικών νοσημάτων» νομοθεσίας έκανε την εποχή αυτήν τις μαχητικές φεμινίστριες να πιστεύουν ότι η παραχώρηση δικαιώματος ψήφου στις γυναίκες θα ήταν άμεσα εφικτή. Ο δρόμος αυτός θα αποδειχθεί όμως πολύ πιο δύσκολος.

Το 1903 είχαν περάσει κιάλας τριανταεπτά χρόνια ανεπιτυχών προσπαθειών από την πρώτη συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων για παροχή δικαιώματος ψήφου στις Αγγλίδες. Τη χρονιά αυτή, ένας μικρός αριθμός γυναικών μελών του Ανεξάρτητου Εργατικού Κόμματος, το οποίο συμπεριλάμβανε στο πολιτικό του πρόγραμμα την αντιπροσωπείωση των εργατικών στρωμάτων στο Κοινοβούλιο, συγκεντρώθηκε στο σπίτι της Έμμελιν Πάνκχερστ, για να συζητήσει τον τρόπο με τον οποίο θα προωθούσε το ζήτημα της γυναικείας ψήφου. Έτσι ιδρύθηκε η Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών (Women's Social and Political Union), η οποία συνεργαζόταν με τη Συνεταιριστική Ένωση Γυναικών και άλλες συνδικαλιστικές και φιλοεργατικές πολιτικές ομάδες. Ο ηγετικός πυρήνας της ΚΠΕΓ,

1. Η αυστηρή αυτή νομοθεσία, η οποία τελικά καταργήθηκε, αντανάκλασε ό, τι πιο οπισθοδρομικό στις σχέσεις των δύο φύλων, επιδιώκοντας, με αφορμή τον περιορισμό των σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών, να θεσμοθετήσει τον κρατικό διακανονισμό της πορνείας, εδραιώνοντας μια διχοτομική εικόνα του γυναικείου φύλου (αγνές γυναίκες, φύλακες της οικίας / εκδιδόμενες, δημόσιες γυναίκες) και να ενοχοποιήσει την ελεύθερη κίνηση των γυναικών στον εξωοικιακό χώρο. Μέχρι την απόσυρση της σχετικής νομοθεσίας το 1886, Αγγλίδες απ' όλα τα κοινωνικά στρώματα προσήχθησαν για έλεγχο και διασύρθηκαν, έχοντας υποστεί υποχρεωτική ιατρική εξέταση και παραμένοντας σε αναγκαστική επιτήρηση σε περίπτωση εκδήλωσης της νόσου, ενώ την ίδια στιγμή εκπρόσωποι του ανδρικού φύλου (στρατιώτες και ναυτικοί) είχαν βίαια αντισταθεί στον οποιοδήποτε σωματικό έλεγχο. Απόηχος της επιρροής του κινήματος υπήρξε το μετέπειτα σύνθημα των σουφραζετών «Ψήφο στις γυναίκες, αγνότητα για τους άνδρες».

στην οποία συμμετείχαν ενεργά και οι δύο κόρες της Έμμελιν Πάνκχερστ, Κρίσταμπελ (Christabel) και Σύλβια (Sylvia), συγκαταλέγεται στις πρώτες ομάδες γυναικών που, αν και προερχόμενες από ένα πολιτικό κόμμα, διαισθάνθηκαν την άρνηση των πολιτικών κομμάτων να εντάξουν επίσημα την ισοπολιτεία στα προγράμματά τους και την ανάγκη να υιοθετήσουν μια αυτόνομη γυναικεία πολιτική παρέμβαση. Έτσι, η Ένωση ήρθε από έναν άλλο δρόμο να προστεθεί στις ήδη δραστήριες οργανώσεις της φεμινιστικής αμφισβήτησης, των οποίων όμως οι ενέργειες είχαν μέχρι τότε αποδειχθεί αναποτελεσματικές.

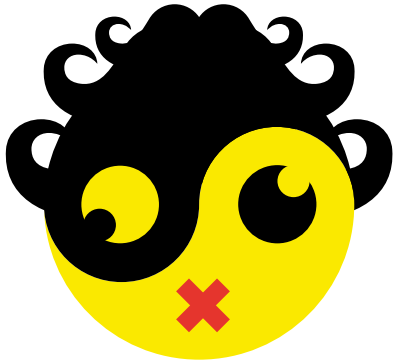
Η μαχητικότητα για τη μεγάλη «υπόθεση»² της γυναικείας ψήφου

Η ίδρυση της Κοινωνικής και Πολιτικής Ένωσης Γυναικών (ΚΠΕΓ) σηματοδοτεί το πέρασμα του αγώνα για τη γυναικεία ψήφο σε μια άλλη φάση. Το δικαίωμα της ψήφου δεν είναι πια ένα φεμινιστικό αίτημα ανάμεσα σε άλλα: η ψήφος θα γίνει ο βασικός σκοπός του πολιτικού αγώνα των γυναικών. Οι Αγγλίδες σουφραζέτες έχουν συνειδητοποιήσει ότι το δικαίωμα να ψηφίζουν δεν θα τους παραχωρηθεί, αλλά θα πρέπει ν' αγωνιστούν για να το κατακτήσουν, ενστερνιζόμενες πολιτικές πρακτικές κινημάτων, όπως το εργατικό κίνημα, το σοσιαλιστικό, το αναρχικό, το Ιρλανδικό.

Ο αγώνας τους αποκτά τα δικά του σύμβολα: τα χρώματα του σήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Ένωσης Γυναικών, το πράσινο και το μωβ, ταυτίζονται στο εξής με τον αγώνα για τη διεκδίκηση της ψήφου. Κονκάρδες, πανό και άλλα μέσα πολιτικής προπαγάνδας επιστρατεύονται, ενώ οι συγκεντρώσεις και οι υπαίθριες ομιλίες πολλαπλασιάζονται. Από τη στιγμή εκείνη, η διάδοση της ιδέας της πολιτικής χειραφέτησης των γυναικών υπήρξε ταχύτατη. Οι Αγγλίδες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα των σουφραζετών να παλέψουν για την ψήφο, ιδρύοντας περίπου 400 γυναικείους συλλόγους σε όλη τη Μ. Βρετανία μέσα στα επόμενα δέκα χρόνια. Την εποχή αυτή κυκλοφορούν και διαδίδονται καινούργια φεμινιστικά έντυπα, οι τίτλοι των οποίων εκφράζουν την πρόταξη του στόχου της απόκτησης της ψήφου (Votes for Women, Common Cause, Suffragette).

Το Μάιο του 1904, ένα ακόμα νομοσχέδιο για την ισοπολιτεία των Αγγλίδων απορρίφθηκε, προκαλώντας την άμεση δραστηριοποίησή τους. Τον Οκτώβριο του 1905 η Κρίσταμπέλ Πάνκχερστ, φοιτήτρια, και η Annie Kenney, δραστήρια συνδικαλίστρια κλωστοϋφαντουργός, βρισκόμενες στο Μάντσεστερ, έθεσαν στον ομιλητή πολιτικής συγκέντρωσης του Φιλελεύθερου Κόμματος Έντουαρντ Γκρέυ το ερώτημα: «θα δώσει η κυβέρνηση των Φιλελεύθερων ψήφο στις γυναίκες;». Η άρνησή του να απαντήσει προκάλεσε τη δική τους άρνηση να αποχωρήσουν, οπότε εκδιώχθηκαν βίαια από τη συγκέντρωση. Ανταποδίδοντας τις προκλήσεις στα όργανα της τάξης, προκάλεσαν τη σύλληψη και φυλάκισή τους, αρνούμενες να πληρώσουν το πρόστιμο που θα τις ελευθέρωνε. Αυτή, καθώς και άλλες παρόμοιες αφορμές, μέσα από τις οποίες εισέπρατταν την κυρίαρχη απαξιωτική ηθική της κοινωνίας για το φύλο τους, έκαναν τις σουφραζέτες να στραφούν σε μαχητικότερες μορφές δράσης. Οι παρενοχλήσεις πολιτικών συγκεντρώσεων, η διακοπή των συνεδριάσεων του Κοινοβουλίου, οι διαδηλώσεις, το γράψιμο συνθημάτων με κιμωλία στα πεζοδρόμια γίνονται μέσα πάλης στην προσπάθεια των σουφραζετών να ακουστεί και η δική τους φωνή, την ίδια στιγμή που άλλες φεμινιστικές οργανώσεις (Women's Freedom League, Votes for Women Fellowship) προωθούσαν τη λιγότερο επιθετική τακτική της πολιτικής ανυπακοής προς το κράτος, προκρίνοντας την τακτική της μη καταβολής φόρων, με το σύνθημα «Όχι φόρους χωρίς ψήφο».

2. Στα αγγλικά αναφέρεται ως «the Cause».

Το 1907, η Κοινωνική και Πολιτική Ένωση Γυναικών οργανώνει την πρώτη μεγάλη διαδήλωση στο Λονδίνο, όπου συμμετείχαν περίπου 3.000 γυναίκες. Τον Οκτώβριο του 1908 η Έμμελιν και η Κρίσταμπελ Πάνκχερστ συλλαμβάνονται ως πολιτικά υπεύθυνες για την έκδοση ενός φυλλαδίου, στο οποίο προτρέπονταν οι γυναίκες να εισβάλουν στη Βουλή των Κοινοτήτων. Παρόλα αυτά, μέχρι τότε καμία πράξη διαμαρτυρίας των σουφραζέτων δεν περιείχε ούτε προκάλεσε φυσική βία.

Το καλοκαίρι του 1909, οι σουφραζέτες, υπό την καθοδήγηση της Ένωσης, ξεκίνησαν την τακτική του να εκσφενδονίζουν πέτρες σε κυβερνητικά κτίρια σπάζοντας τζάμια. Οι πράξεις αυτές φαίνεται πως τις διευκόλυναν στο να ξεφεύγουν από τα αστυνομικά όργανα. Όταν συλλαμβάνονταν, καταδικάζονταν όμως σε βαριές ποινές, ως κοινοί εγκληματίες. Τότε, ξεκινούν στη φυλακή συστηματικά απεργίες πείνας, με στόχο τη μείωση των ποινών και το χαρακτηρισμό τους ως πολιτικών κρατούμενων. Για να αντιμετωπίσουν τις απεργίες πείνας, οι αρχές αποφασίζουν να προβούν στη βίαιη σίτιση των σουφραζέτων. Θορυβημένη από την αντίδραση της κοινής γνώμης που δεν είδε θετικά τη μέθοδο της βίαιης σίτισης και προσπαθώντας να αποκλιμακώσει το πρόβλημα, η κυβέρνηση ψηφίζει ειδικό νόμο που επέτρεπε στις αρχές να αποφυλακίζουν μία απεργό πείνας και να την επαναφέρουν στη φυλακή, αφού είχε ξεπεραστεί ο κίνδυνος για τη ζωή της.

Κάτω από την πίεση των γεγονότων, η αγγλική Βουλή ορίζει στη διάρκεια του 1910 διακομματική επιτροπή για την κατάθεση προτάσεων γύρω από το ζήτημα της παραχώρησης πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες. Η κατάθεση του σχετικού νομοσχεδίου έδωσε ελπίδες στις σουφραζέτες ότι η λύση του ζητήματος δεν θα αργούσε, γεγονός που τις έκανε να δηλώσουν αναστολή στις μαχητικές δραστηριότητές τους. Με την απόρριψη της συζήτησης, οι σουφραζέτες θα αναλάβουν ξανά δράση.

Η 18η Νοεμβρίου 1910 θα μείνει στην ιστορία του γυναικείου κινήματος ως η «μαύρη Παρασκευή», όταν περίπου 300 σουφραζέτες, κάτω από την ηγεσία της Έμμελιν Πάνκχερστ και της Elisabeth Garrett Anderson προσπάθησαν να πλησιάσουν το αγγλικό Κοινοβούλιο. Οι πάνοπλοι αστυνομικοί που έλαβαν εντολή να τις εμποδίσουν χρειάστηκαν έξι ωρών πάλη μαζί τους για να τις απωθήσουν, χρησιμοποιώντας κάθε είδους βίαιες κινήσεις: τις έσπρωχναν, τις έριχναν κάτω, τους έσκιζαν τα ρούχα, τους στρέβλωναν τους βραχίονες, τους ασκούσαν πίεση στο κεφάλι, τις χτύπαγαν στα ευαίσθητα σημεία, ενώ ορισμένες τις έριξαν πάνω σ' ένα οργισμένο πλήθος ανδρών αντιφεμινιστών που είχε συρρεύσει. Πολλές υπέστησαν κατάγματα, ορισμένες υπέστησαν ανήκεστη βλάβη, ενώ δύο υπέκυψαν στα τραύματά τους λίγο αργότερα.

Το 1912, το Εργατικό Κόμμα θα υποστηρίξει επίσημα την παροχή πολιτικών δικαιωμάτων στις Αγγλίδες. Οι σουφραζέτες της ΚΠΕΓ επιθυμούσαν να κερδίσουν την ψήφο πριν από την επέκταση της καθολικής ψηφοφορίας στον ανδρικό πληθυσμό, οπότε θεωρούσαν ότι και οι λίγοι πολιτικοί τους σύμμαχοι θα τις εγκατέλειπαν με το φόβο της αριθμητικής υπεροχής των γυναικών στο εκλογικό σώμα. Την ίδια χρονιά, ένα ακόμη νομοσχέδιο για τη γυναικεία ψήφο καταψηφίστηκε με διαφορά 14 ψήφων. Η οργή των σουφραζέτων θα ξεχειλίσει. Ως αποτέλεσμα είχε τη στροφή προς προκλητικότερες μεθόδους, όπως εμπρησμούς και καταστροφές σε περιουσίες τρίτων. Καταστράφηκαν έτσι αντικείμενα και κτίσματα σε αρκετές πόλεις της Αγγλίας, Σκωτίας, Ιρλανδίας: καταστροφές γραμματοκιβωτίων, κάψιμο εκκλησιών και πύργων.

Τον Μάρτιο του 1912 απαγγέλθηκε με κάθε μυστικότητα η κατηγορία της εσχάτης προδοσίας εναντίον της ηγεσίας της ΚΠΕΓ. Η έγκαιρη διαρροή της πληροφορίας είχε ως αποτέλεσμα η Κρίσταμπελ Πάνκχερστ να αυτοεξοριστεί στο Παρίσι, απ' όπου έδινε οδηγίες για τη συνέχιση της δράσης στην Αγγλία, ενώ η Έμμελιν Πάνκχερστ, ο φίλος και συναγωνιστής της Ένωσης Frederick Pethick Lawrence και άλλες σουφραζέτες θα συλληφθούν.

Οι αντιδράσεις

Χαρακτηριστικό της εμβέλειας της κοινωνικής αναταραχής που προκάλεσε η μαχητική διεκδίκηση πολιτικών δικαιωμάτων για τις γυναίκες ήταν ότι το 1908 ιδρύεται στην Αγγλία ο «Σύνδεσμος Γυναικών ενάντια στη Γυναικεία Ψήφο» από φεμινίστριες συντηρητικών τάσεων, ο οποίος μετονομάστηκε σε «Εθνικό Σύνδεσμο που Αντιστρατεύεται τη Γυναικεία Ψήφο». Αν ορισμένες φεμινίστριες είχαν προχωρήσει τόσο μαχητικά στην άμεση διεκδίκηση του δικαιώματός τους να ψηφίζουν, κρίθηκε απαραίτητη η αντίδραση της συντηρητικής πτέρυγας που έθεσε ως πρωταρχικό της στόχο τη μη ένταξη των γυναικών στην επίσημη πολιτική σκηνή. Αποδεχόμενες τη βίαιη φύση των ανδρών, οι συντηρητικές φεμινίστριες προτιμούσαν να προστατεύσουν τις γυναίκες με το να τις περιορίσουν στον οικιακό χώρο. Η άρνηση του δικαιώματος της ψήφου σήμαινε τη διαίωνιση της ιδεολογίας που διαχώριζε τη σφαίρα δραστηριότητας του κάθε φύλου, την οποία οι σουφραζέτες ολοκληρωτικά αμφισβητούσαν. Στο επιχείρημα ότι οι γυναίκες δεν είχαν λόγο ν' ασχοληθούν με την πολιτική, οι σουφραζέτες απαντούσαν ότι η πολιτική είχε, όμως, λόγο για εκείνες, αφού ρύθμιζε νομοθετικά τη ζωή τους.

Εντύπωση προκαλεί επίσης σήμερα η ίδρυση του «Ανδρικού Συνδέσμου ενάντια στη Γυναικεία Ψήφο», που σηματοδοτεί όμως το κλίμα της εποχής. Με υπέρμαχους ή αντίθετους σ' αυτήν, η ψήφος μετατρέπεται στις αρχές του προηγούμενου αιώνα στην Αγγλία σε σημείο αναφοράς για όσες και όσους ασχολούνται με το γυναικείο ζήτημα, οξύνοντας τα πνεύματα και προκαλώντας τομές στις πολιτικά ενεργές συνειδήσεις σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

Πορεία φθίνουσα

Η μαχητική τακτική της ηγεσίας της ΚΠΕΓ –συμβολικά αλλά και πρακτικά βίαιη μετά το 1909–θα αποβεί καταστροφική για τη μαζικότητα και την απήχηση του κινήματος. Με την πάροδο του χρόνου, οι σουφραζέτες απομονώνονται πολιτικά, αφού επιτίθενται ακόμη και σε βουλευτές, των οποίων την υποστήριξη είχαν κερδίσει. Σταδιακά, αρκετές φεμινίστριες θα αποστασιοποιηθούν από τη δράση αυτή, ενώ τμήμα της κοινής γνώμης θα στραφεί εναντίον του σκληρού πυρήνα των σουφραζετών, θεωρώντας ότι η διεκδίκηση της ψήφου δεν θα έπρεπε να προκαλεί πράξεις ποινικά κολάσιμες. Εξάλλου, η Έμμελιν και η Κρίσταμπελ Πάνκχερστ κατηγορούνται ότι διοικούν αυταρχικά την Ένωση, από την οποία αποχωρούν σταδιακά αρκετές ηγετικές φυσιογνωμίες, όπως η Teresa Billington Greig, η Emmeline Pethick Lawrence, καθώς και η ίδια η Σύλβια Πάνκχερστ. Η τελευταία θα στραφεί στο σοσιαλισμό, μεταφέροντας το 1914 τη δράση της στις λαϊκές φτωχογειτονιές, όπου οργάνωσε την «Ομοσπονδία Σουφραζετών του Ανατολικού Λονδίνου», έχοντας ως κεντρικούς άξονες την εργατική πολιτική, την κατάκτηση της γυναικείας ψήφου και την ισότητα στους μισθούς³.

Με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι επικεφαλής της «Κοινωνικής και Πολιτικής Ένωσης Γυναικών» θα αναστείλουν κάθε δραστηριότητα και θα υποστηρίξουν τον πόλεμο, ενώ η κυβέρνηση θα αποφυλακίσει όλες τις υπόδικες σουφραζέτες. Αυτή τη φορά, οι σουφραζέτες θα συνταχθούν στο πλευρό των κυβερνώντων, διαδηλώνοντας

3. Μεταξύ άλλων, σχεδίαζε μια εκτεταμένη απεργία πληρωμής ενοικίων, με στόχο να πιεστεί έμμεσα η κυβέρνηση να παραχωρήσει ψήφο στις γυναίκες, τα σχέδιά της όμως ακυρώθηκαν από την έκρηξη του πολέμου.

υπέρ της κρατικής πολιτικής και με τα έξοδα της διαδήλωσης πληρωμένα από το κυβερνών κόμμα. Σε αντίθεση με τη στάση αυτή, άλλες φεμινιστικές οργανώσεις, όπως η «Women's Freedom League» και η «Ομοσπονδία Σουφραζετών Ανατολικού Λονδίνου» θα δηλώσουν ειρηνόφιλες και θα αντιπαρατεθούν στην πολεμική σύρραξη.

Το άδοξο τέλος μιας πορείας

Στη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι γυναίκες κλήθηκαν να καταλάβουν θέσεις εργασίας και να αναλάβουν αρμοδιότητες, από τις οποίες ήταν αποκλεισμένες μέχρι τότε. Στα χρόνια αυτά, η φεμινιστική και συνδικαλιστική συνείδηση των γυναικών δυναμώθηκε μέσα από τον αγώνα για την επιβίωση. Με το τέλος του πολέμου, όλοι επιθυμούσαν την ειρήνη και την κοινωνική συνοχή. Άλλωστε, η ρητορική των νικητών εμπεριείχε τη λογική της ισότητας των πολιτών και την προάσπιση των μειονοτήτων. Έτσι, το Φεβρουάριο του 1918 παραχωρήθηκε δικαίωμα ψήφου στις Αγγλίδες πάνω από 30 χρονών. Υπολογίζεται ότι οι γυναίκες στις οποίες παραχωρήθηκε δικαίωμα ψήφου ήταν 6 εκατομμύρια, ενώ το σύνολο των ενηλίκων Αγγλίδων αριθμούσε την εποχή αυτή πάνω από 11 εκατομμύρια. Η πλήρης πολιτική ισότητα θα επιτευχθεί δέκα χρόνια αργότερα, το 1928, και θα ανοίξει το δρόμο για την είσοδο των γυναικών σε όλα τα επαγγέλματα και τα δημόσια αξιώματα.

Επίλογος

Σε μια εποχή όπως η σημερινή, όπου παρατηρείται μια αυξανόμενη πολιτική απάθεια, όπως επίσης και αυξανόμενη εκλογική αποχή, μας είναι δύσκολο να φανταστούμε ότι εκατό χρόνια πριν, ορισμένες γυναίκες έφτασαν στο σημείο να δεινοπαθούν, να φυλακίζονται και ορισμένες να χάσουν τη ζωή τους στη μάχη για τη διεκδίκηση του δικαιώματος της ψήφου. Άξιζε άραγε τον κόπο, είναι η κλασική ερώτηση στην οποία αρκετές ερευνήτριες προσπάθησαν τα τελευταία χρόνια ν' απαντήσουν.

Η ανάπτυξη του κινήματος των σουφραζετών σηματοδότησε μια ρήξη με τις προηγούμενες μορφές πάλης των φεμινιστριών και σόκαρε την κοινή γνώμη με τη διαταξικότητα του κινήματος (αστές, εργάτριες, ακόμη και ορισμένες αριστοκράτισσες, διαδήλωναν μαζί), αλλά και τους τρόπους που αυτές, οι κατά τ' άλλα καθωσπρέπει κυρίες, τέντωναν το σκοινί μιας πολιτικής διεκδίκησης. Άθελά τους στην αρχή, ηθελημένα στη συνέχεια, οι σουφραζέτες ποινικοποίησαν ένα κατεξοχήν ειρηνικό αίτημα: το αίτημα του γυναικείου φύλου να έχει επίσημο λόγο στο δημοκρατικό πολίτευμα. Υπήρξαν οι μόνες γυναίκες, προερχόμενες απ' όλα τα κοινωνικά στρώματα της αγγλικής κοινωνίας, που φυλακίστηκαν μαζικά για τον φεμινισμό τους. Αν η άμεση παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες έμοιαζε στις αρχές του 20ού αιώνα στόχος ανεκπλήρωτος, η δική τους επιθυμία ήταν τουλάχιστον να τις αντιμετωπίσουν ισότιμα ως πολιτικώς δρώντα υποκείμενα. Και στο βαθμό που η πολιτεία τις απέκλειε από τους επίσημους πολιτικούς θεσμούς προτιμούσαν να τις υπολογίζει ως πολιτικούς αντιπάλους.

Και από μια άποψη αυτό το κατάφεραν. Οι Αγγλίδες σουφραζέτες κατόρθωσαν να κινητοποιήσουν ευρύ τμήμα της αγγλικής κοινωνίας γύρω από το ζήτημα της γυναικείας ψήφου, όπως επίσης κατάφεραν να επηρεάσουν την πολιτική των κομμάτων και των συνδικαλιστικών οργανώσεων μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Παρ' όλα αυτά, η μαχητική τακτική τους δεν τους πρόσφερε μια εύκολη νίκη. Η ιδεολογική εμβέλεια της πρακτικής τους υπήρξε όμως διεθνής: οι σουφραζέτες κατάφεραν, χρησιμοποιώντας τη μαζικότητα και προκλητικές μεθόδους, και επωφελούμενες από τη διάδοση των ειδήσεων που προ-

σφερε η ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης, να παρεμβληθούν σε παγκόσμιο επίπεδο, μεταδίδοντας το πάθος τους για την κοινή γυναικεία υπόθεση της ψήφου και σε άλλες ομόφυλές τους φεμινίστριες τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική. Η πρόκληση απέναντι στην υποκριτική ηθική της ανδροκεντρικής κοινωνίας είχε αγγίξει τα όριά της.

Αν έχει νόημα να θυμόμαστε την ιστορία της διεκδίκησης της γυναικείας ψήφου είναι για να συνειδητοποιούμε πόσο δύσκολα έφτασαν οι γυναίκες στην πολυπόθητη, και σήμερα πια αυτονόητη, νομικά κατοχυρωμένη πολιτική ισότητα. Μια ισότητα που δεν είναι άλλη από την τυπική ισότητα του νόμου απέναντί τους, με την οποία όμως κατάφεραν να τους αποδοθεί έκτοτε η πλήρης ιδιότητα του πολίτη. Κι ίσως ένας από τους πιο σημαντικούς ρόλους της εξακολουθεί να είναι ότι θα μπορούσε να σταθεί εμπόδιο σε κάθε ενδεχόμενη οπισθοδρόμηση. Το δικαίωμα της ψήφου δεν έχει μόνο παθητική διάσταση, αλλά εμπεριέχει την ενεργητική διάσταση του ελέγχου και της παρεμβολής στη λειτουργία ενός πολιτικού συστήματος. Αρκεί να μην υποτιμάται.

Βιβλιογραφία

Βλ. ενδεικτικά:

- Evans R.J., *The Feminists. Women's Emancipation Movements in Europe, America and Australasia, 1840-1920*, Λονδίνο 1979.
- Kingsley Kent S., *Sex and Suffrage in Britain, 1860-1914*, Πρίνστον 1987.
- Ρουμπόθαμ Σ., *Στο περιθώριο της ιστορίας. 300 χρόνια γυναικείας καταπίεσης και αγώνων*, Αθήνα 1980, μτφρ. Ε. Βαρίκα.

